

בבא מציעא סוף כג:

משה שווערד

1. חדושי הריטב"א מסכת בבא מציעא דף כג עמוד ב

לא צריכא לאהדורי לצורבא מרבנן בטביעות עינא. פ"א ואלו שבעתן העין היה נוטל ומכריז משום צורבא מרבנן, וא"ת כל אבדה שאין בה סימן למה אמרו שהיא שלו יהא נוטל ומכריז משום צורבא מרבנן, [נ"א וא"ת כיון דרובא דאינשי לאו צו"מ נינהו אמאי לא אזלינן בתר רובא ולא יהא חייב להכריז אפי' כששבעתן העין]. [1] וי"ל דהב"ע כגון דחזויה דנפל מצורבא מרבנן שהיתה סיעה של ת"ח עוברת כאן, [2] א"נ דאשתכח באתרא דשכיחו ביה רבנן וכדאמרינן לקמן בשוקא מרבנן, הא לאו הכי לא חיישינן לצורבא מרבנן דמיטוטא נינהו וכ"ש הנהו דלא משנו בדיבורייהו, [3] ודעת הראב"ד ז"ל דכי מכריז משום צורבא מרבנן אינו מכריז אלא בבתי כנסיות ובבתי מדרשות ומקומות שתלמידי חכמים מצויין שם.

2. תוספות על בבא מציעא דף כד/א

ומודה ר"ש בכלים ששבעתן העין כו'. מדקאמר ומודה משמע דלרבנן אפילו לא שבעתן העין חייב להכריז וכן מצינו ברבא בר בר חנה דאמר בפ"ק (לעיל דף יט.) אי טביעות עינא אית לי בגויה וגט לא שבעתו העין דלא משהה איניש גיטא בדיה וקשה דלא מצינו דאמרו רבנן זה בפירוש וי"ל דמדנקט במתני' כריכות ועיגולי דבילה ומחרוזות וככרות הרי אלו שלו ואלו דברים אין דרכן להיות בהן טביעות העין [4] משמע דדברים שדרכן להיות בהן טביעות עין בכל ענין חייב להכריז אפילו לא שבעתן העין אי מצא במקום דשכיחי רבנן:

3. נחלת משה

לאהדורי לצורבא מרבנן וכו'. הקשה השמ"ק ח"כ היכי קתני צמתיתין בכל אותן שאין צדן סימן הרי אלו שלו הא לריך להכריז דינמא זה של צורבא מרבנן דמהדרינן ליה בטביעות עינא ותיכף צדס הראב"ד דהא דתנן הרי אלו שלו היינו שאין טעוין הכרזה כשאר הכרזות אצל טעוין הכרזה צדתי כנסיות וצדתי מדרשות מקומות שת"ח מצויין שם וכן ח"ל להכריז אלא פעמים שלש ואין ממתניין צדס גי' רגנים וכן תיכף המאירי וברמב"ן תיכף דצמתיתין לאו כלים נינהו ולית צדו טביעות עינא וטווד כתב דלא חיישינן לצורבא מרבנן אלא היכא דאישתכח צאתה דשכיחי רבנן כגון בשוקא מרבנן אצל היכא שנמצאת במקום אחר לא חיישינן לצורבא מרבנן וכ"ש צמתתא דליכא

4. שו"ע חו"מ סימן רסב

(כא) המוצא כלי מכלים שצורת כולם שוה, אם כלי חדש הוא הרי הוא שלו. ואם היה שטבעתו העין, חייב להכריז, שאם יבא תלמיד חכם ויאמר אף על פי שאינו יכול ליתן בכלי זה סימן יש לי בו טביעות עין, חייב להראותו לו, אם הכירו ואמר: שלי הוא, מחזירין אותו. במה דברים אמורים, בתלמיד ותיק שאינו משנה בדיבורו כלל אלא בדברי שלום או במסכתא (פירוש אם ישאלוהו על מסכתא אחת אם היא סדורה בידו יענה לאו, דרך ענוה) או בפוריא (פירוש אם שאלוהו חבירו שכבת על מטה זו. יאמר: לא, פן יראו בה קרי ויתננה תוס' וכן כתב הרמב"ם) או באושפיזא (פ"א כדאמרינן בערכין: מברך רעהו בקול גדול וגו') (משלי כז, יד) קלה תחשב לו שלא יספר בשבחו שקבלוהו בסבר פנים יפות בין בני אדם שאינם מהוגנים שלא יקבצו עליו ויכלו ממונו (תוספות), וכשהוא מקפיד על חלוקו להפכו בענין שלא יראו התפירות המגונות: הגה - ודוקא אם מצאו במקום שתלמידי חכמים מצויין, כגון בבית המדרש, אבל בלאו הכי אינו חייב להכריז (טור). וכל ת"ח הוא בחזקת שאינו משנה (כי אם) בדברים הנזכרים לעיל, עד שיביא המוצא ראייה שאינו נזהר (הגהות אשירי פ' הנזכר):

5. שיטה מקובצת מסכת בבא מציעא דף כג עמוד ב

וכן פירשו בתוספות שאנ"ץ וזה לשונו: ונפקא מינה לאהדורי לצורבא מרבנן כגון באתרא דשכיחי רבנן דלא מייאש שידועין דמצורבא מרבנן נפל. עד כאן וכן כתבו התוספות לקמן בדיבור המתחיל ומודה רבי שמעון בכלי ששבעתן וכו'. אמר הכותב: נראה לי להוסיף על דבריהם שאם האבידה דבר שהוא ידוע על הרוב לצורבא מרבנן כגון ספרי עיון דאפילו באתר דלא שכיחי חייב להכריז שהרי זה סימן מובהק להם:

6. דבר יעקב מסכת גיטין דף כז עמוד ב

יד [ודוקא צורבא מדרבנן אבל איניש בעלמא לא - הנאמנות של צורבא מרבנן מצינו לגבי אבידה שמחזירים לצורבא מרבנן ע"פ טביעת עין כדאיתא בגמ' [ב"מ כג ב]. וע"כ למה נאמן הצורבא מרבנן בטביעת עין, דלא מצינו בשום מקום שיש נאמנות מיוחדת לצורבא מרבנן.

הפרי יצחק [ח"ב סימן נו] [1] מביא שיטת הר"ן [חולין צו ב] שעד אחד נאמן באבידה, ולכן ת"ח נאמן בטביעת עין, וע"ה אינו נאמן דחיישינן לרמאי כשמעיד שהאבידה שלו, ואם מעיד עבור אחר נאמן ככל עד אחד.

[2] שיטת הריטב"א [אצלנו כז א] שאין עד אחד נאמן באבידה, דהוי עדות ממון שבעינן שני עדים, והא דמהדרינן אבידה לת"ח בטביעת עין היינו דוקא בדבר שהוא שלו. והטעם מבארים הפר"י והשער"י [ו - יד ד"ה אח"ז] והקה"י [סנה' סו"ס יח] משום שאדם לעצמו זוכה בממון מדין טענה, אבל אם אומר שהוי של חבירו אינו נאמן, דבכה"ג בעינן עדות ואין ת"ח נאמן לעדות יותר מע"ה.

הטעם שלפי הר"ן עד אחד נאמן באבידה [ולא הוי כשאר ממון דבעינן שני עדים], מביא הפרי יצחק מכמה אחרונים [חמדת שלמה וברית אברהם, וכ"כ הקובה"ע [סימן עז - ג] ובשי' ר' שמואל ב"מ כד. עמ' קפא בשם ר"א מטלז] דכיון שבאבידה אין מוחזק נאמן עד אחד. הפר"י מקשה היאך נאמן הבעל דבר בעצמו לומר שהוי שלו.

[3] הפר"י והאחיעזר [ח"א סימן יד - ג] מבארים דהא דמהדרינן לצורבא מרבנן הוי דין מיוחד באבידה שילפינן [ב"מ כז ב] מקרא עד דרוש אחיך אותו, דרשהו אם רמאי הוא או לא, ובזה איכא גזה"כ מיוחדת באבידה שא"צ עדות כשאר דיני ממונות אלא דרישה שהתובע אינו רמאי, ולכן אם הוא ת"ח שאנו בטוחים שאינו רמאי הוא נאמן בטביעת עין. וגם עד אחד נאמן כיון שאנו בטוחים שאינו רמאי

7. ענף יוסף

בהני תלת מילי עבידי רבנן דמשנין מלייהו וכו' דקדקו לומר משנין מלייהו ולא אמרו עבידי דמשקרי כי ח"יו לומר שמשום איזה טעם וסבה יוציאו שקר מפיהם כי שארית ישראל לא ידברו כזב, וחותרו של הקב"ה אמת, והמשקר משקר ח"יו בחותם המלך כנודע לחכמי לב. ורק משנין מלייהון לומר דבר המשתמע לתרי אפין ובלבבו יכוין על האמת ואם השומע שמע וטעה אין לו בכך, ועל אופן זה אמרו ביבמות דף ס"ה מותר לשנות מפני דרכי שלום וכו' דוקא לשנות ולא לשקר כאמור, וגם זאת דוקא לשם מצוה על דבר שלום וכדומה, אבל בלא זה גם לשנות אסור כי דוקא בהני תלת עבידי רבנן ולא בדברים אחרים.

8. רש"י על בבא מציעא דף כג/ב

במסכת - יש בידך מסכת פלוני סדורה בגירסא או לאו, ואף על גב שסדורה היא לו יאמר לו לאו, ומדת ענוה דיא:

9. תוספות מסכת בבא מציעא דף כג עמוד ב ד"ה במסכת

במסכת - וא"ת והאמר (קדושין דף ל.) ושננתם שיהו דברי תורה מחודדין בפך שאם ישאלך אדם אל תגמגם ותאמר לו אלא אמור לו מיד וי"ל דהיינו דוקא באדם הבא לשאול דין או הוראה או להתלמד אבל הכא שבא לנסותו אם יודע מותר לשנות ולומר לא למדתי זה.

10. רש"י על בבא מציעא דף כג/ב

בפוריא – [1] שימשת מטתך, יאמר לאו, מדת צניעות הוא:

11. תוספות מסכת בבא מציעא דף כג עמוד ב ד"ה בפוריא

בפוריא - אין רגילות שישאלוהו כפירוש רש"י אם שימש מטתו [2] אלא אם בעל קרי היה ולא בא לבית המדרש ושאלוהו למה לא בא ישנה ויאמר שחולה היה או שאר אונס אירע לו [3] אי נמי שאלוהו שכבת על מטה זו לא יאמר לו כן פן יראה בה קרי ויתגנה.

• בן יהודע על בבא מציעא דף כג/ב

שם בפוריא. כתבו התוספות אין רגילות שישאלוהו, כפירוש רש"י ע"ש. ונ"ל כונת רש"י ז"ל הוא דהם דרכם לישן בבית המדרש בכל לילות החול, לקבוע ישיבה בלילה, ורק בליל שבת ישנים בביתם, ואם חל טבילת מצוה בחול לאחד מהם, ישן אותה הלילה בביתו לקיים מצות עונה, ולכן החברים כשרואין לאחד מהם שלא בא בלילה לבהמ"ד, שואלין אותו למחר ביום מדוע לא באת אמש לבהמ"ד, אם היה אצלך טבילת מצוה, ומשיב לאו. ונ"ל בס"ד לרמז שלשה הנזכרות ראשי תבות אמת, שהוא אושפיזא מ'סכתא ת'שמיש, לרמז דגם בשלשה דאיכא בהון טעמא לשקר בהם, עם כל זה טוב דגם באלו ידברו אמת, וכמו דדייק הרב קיקיון דיונה ז"ל מן המאמר הזה, שגם בשלשה אלה טוב לדבר אמת:

12. מהרש"א על בבא מציעא דף כג/ב

בפוריא. עיין פרש"י ותוס' [4] עוד י"ל ע"פ מ"ש פ"ק דמגילה דחייב אדם לבסומי בפוריא עד דלא ידע בני ארור המן כו' עידי רבנן דמשנין לומר דלא ידע גם אם הוא אינו מבוסס כל כך וידע:

13. שערים מצויינים בהלכה [5]

<p>ע"י בגמ' פסחים (פו:) מ"ט יתבת אפוריא, ופרש"י מיטה מקום היסב חשובים היא, והעושה כן הוא נוהג עצמו בחשיבות, והקטנים יושבים ע"ג ספסלים, ועי"ש בתוס' (ד"ה אין) דשיבת פוריא דבר גסות ושררה הוא, ועי"ש דרק כשאומר לו בעה"ב יש בזה משום כל מה שאומר לך בעה"ב עשה, וליכא בזה משום אין מסרבין לגדול. ולפ"ז י"ל דבזה מותר לצורבא מרבנן לשנות מחמת ענוה, והיינו בפוריא, שאומר שאינו ת"ח חשוב כ"כ, כדי שלא יצטרך להסב כשמכבדין אותו בישיבה אפוריא.</p>	<p>בפוריא. ע"י ברש"י ותוס'. ובמהרש"א (חא"ג) מפרש, עפ"י הא דאמרי' (מגילה ז.) דחייב איניש לבסומי בפוריא עד דלא ידע בין ארור המן כו', דעבידי רבנן דמשנין לומר דלא ידע גם אם הוא אינו מבוסס כ"כ וידע. [נוכעין] כתב בנמוק"י הנדמ"ח (מגילה שם) בזה"ל, "לא שישתגע בשכרותו וימשך אחר שחוק וקלות ראש ויכול פה, שזה לא יקרא שמחה אלא הוללות וסכלות, ולא תיקנו נביאים ראשונים אלא למימר מילי דבדיחותא עד דסברי אינשי דלא ידע בין ברוך מרדכי וכו'. ועי' בבית"ל (סי' תרצה ד"ה ער) בשם המאירין.</p>
--	--

14. רש"י על בבא מציעא דף כד/א

באושפיזא - שאלוהו על אושפיזו אם קבלו בסבר פנים יפות, ואמר לאו מדה טובה היא, כדי שלא יקפצו בו בני אדם שאינם מהוגנין לבא תמיד עליו, ויכלו את ממונו:

15. תוספות מסכת בבא מציעא דף כג עמוד ב ד"ה באושפיזא

באושפיזא - אם שאלוהו אם קבלוהו בסבר פנים יפות יאמר לא כדפירש רש"י דאמרינן בערכין (דף טז.) מברך רעהו בקול גדול בבקר השכם בערב קללה תחשב לו וא"ת והא אמרינן בברכות (דף נח.) אורח טוב אומר כל

מה שטרח בעל הבית לא טרח אלא בשבילי וי"ל דהתם מיירי בין בני אדם מהוגנים והכא בין בני אדם שאינם מהוגנים ...

16. גזלת משה

תוד"ה באושפיזא וכו' משום דהני נמי משום דרכי שלום
וכו'. נ"ל דכוונת החוס' על פירוש ואושפיזא אצל
במסכת לא הוי משום דרכי שלום אלא משום ענוה. והנה
הרי"ף כתב דלכן לא חשיב דרכי שלום דהאי לא אינטריכא
ליה דמאורכ היא כי אינטריכא ליה הנך דרשות עכ"ל, ולכאורכ
קשה הא גם אושפיזא הוי מנזח דילפינן ליה מקרא דמצדך
רעהו בקול גדול וי"ע.

17. תוספות מסכת בבא מציעא דף כג עמוד ב ד"ה באושפיזא

באושפיזא - אם שאלוהו אם קבלוהו בסבר פנים יפות יאמר לא כדפירש רש"י דאמרינן בערכין (דף טז.) מברך רעהו בקול גדול בבקר השכם בערב קללה תחשב לו וא"ת והא אמרינן בברכות (דף נח.) אורח טוב אומר כל מה שטרח בעל הבית לא טרח אלא בשבילי וי"ל דהתם מיירי בין בני אדם מהוגנים והכא בין בני אדם שאינם מהוגנים והא דלא חשיב הכא מותר לשנות מפני דרכי שלום כדאמרינן פרק הבא על יבמתו (יבמות דף סה:) משום דהני נמי משום דרכי שלום הן ורגילין יותר מאחרים להכי נקט הני.

18. הערות הגרי"ש אלישיב מסכת בבא מציעא דף כד עמוד א

באושפיזא. לרש"י ק"ק דמ"מ נמצא שאומר וגורם גנאי לשני. והרמב"ם פ"א לא כן, אלא היכא שנתאכסן אצל ראובן וכששאלוהו אצל מי נתאכסן משנה ואומר שנתאכסן אצל שמעון. [והיינו שמשנה בכדי לא להטריח על ראובן, ואצל שמעון צ"ל דמיירי או שישמח שמעון לארח אנשים משום שעדיין ל"ה אצלו אורח וכדו' א"נ בגוונא שידוע שאצל שמעון בין כה וכה לא ילכו כלל להתארח וכו'].

19. רמב"ם יד החזקה הלכות גזלה ואבדה פרק יד (יג)

במה דברים אמורים בתלמיד ותיק שאינו משנה בדבורו כלל **אלא בדברי שלום** או במסכתא או במטה או בבית שהוא מתארח בו כיצד היה עוסק במסכת נדה ואמר במקואות אני שונה כדי שלא ישאלו אותו שאלות בענין נדה או שישן במטה זו ואמר בזו אני ישן שמא ימצא שם קרי או שנתארח אצל שמעון ואמר אצל ראובן אני מתארח כדי שלא יטריחו על זה שנתארח אצלו או שהביא שלום בין אדם לחבירו והוסיף וגרע כדי לחבבן זה לזה הרי זה מותר אבל אם באו עדים ששנה בדבורו חוץ מדברים אלו אין מחזירין לו את האבידה בטביעות עין:

20. מהר"ל חדושי אגדות על בבא מציעא דף כג/ב

ויש לדעת כי אלו ג' דברים אשר אמר עבידי רבנן דמשני רבנן במילי, [1] כי יש דבר שאינו הגון מצד האומר ר"ל כי אין ראוי לו לדבר זה, [2] הדבור השני שאין ראוי הדבור מצד עצמו והוא דבר גנאי כגון פוריא, [3] ויש דבר שהדבור אינו מפני כי ימשך היזק לזולתו, והוא חלוק הכרחי. לכך אמר כי ג' דברים דרך רבנן לשנות, [1] מסכת שהדיבור הוא התפארות לעצמו, ודבר זה אין ראוי שיהיה מתפאר האומר, [2] ופוריא אינו ראוי מצד הדבור עצמו שהוא דבור גנאי, [3] ואושפיזא אינו ראוי מצד שהוא מביא היזק לאשר נאמר עליו הדבור:

21. גזלת משה

מצאי נפקא מינה וכו'. לכאורכ קשה הא איכא נפק"מ עובא
דקמ"ל דמותר לשנות דאלו, וי"ל דכוונת הגמרא מאי
נפק"מ האי דינא דשמואל פה, ועוד וי"ל דקושיה בגמרא
הוי מאי נפק"מ צהא דאמר שמואל "עבידי רבנן דמשני"
דאי לאשמעינן דאלו מותר לשנות הו"ל "מותר לשנות צהאי

22. דבר יעקב מסכת גיטין דף כז עמוד ב

[ג] אי משום טביעות עינא ודוקא צורבא מדרבנן אבל איניש בעלמא לא - כתבו הריטב"א והרשב"א [כז א] דמיירי בגט שמצאו אדם אחר ולכן אינו נאמן בטביעת עין, אבל אם מצאו השליח נאמן בטביעת עין במגו דאי בעי אמר לא נאבד ממני.

האחרונים [שער"י [ו - יד ד"ה אח"ז] וקובה"ע סימן עז - ד] מקשים היאך נאמן ת"ח בטביעת עין, הרי גט הוי דבר שבערוה, ואין דבר שבערוה פחות משנים. ומוסיף הקובה"ע דאין לומר דכאן שאנו דנים על הגט האם הוא כשר לגרש בו אין זה דבר שבערוה, דהרי מבואר בגמ' [לעיל בב] דעד אחד אינו נאמן להעיד שהגט נכתב לשמה כיון שהוי דבר שבערוה.

הקובה"ע מתרץ ע"פ הר"ן [בקידו' סג ב] לגבי האומר קדשתי את בתי ואיני יודע למי קדשתי, ובא אחד ואומר אני קדשתי נאמן, ומבאר הר"ן דאע"ג שבדבר שבערוה בעינן שני עדים, הכא שאינו מעיד נגד חזקה אלא מברר למי נתקדשה א"צ שני עדים, וה"ה הכא לברר למי שייך הגט א"צ שנים. וכ"כ המהר"ם שיק [הנ"ל כז. אות ב]. וכע"ז מתרצים השער"י והאחיזר [אה"ע סימן יד] ושי' ר' שמואל [הנ"ל כז. אות ב] דלהעיד על כשרות הגט כגון שנכתב לשמה הוי דבר שבערוה שבעינן שני עדים, אבל להעיד על גט כשר למי הוא שייך אינו דבר שבערוה וסגי בעד אחד.

23. דף על הדף מסכת גיטין דף כז עמוד ב

בגמ': ודוקא צורבא מדרבנן אבל איניש בעלמא לא.

כתב חכ"א בקובץ נזר התורה (קובץ א' ע' תח): יש לחקור בהא דאין משיבין לע"ה בטביעת עין אלא לצורבא מרבנן. האם זה משום חשש משקר או דחיישינן דמדמה, והיינו שיש צד לומר דטועה דטביעת עין הוא הכרה ולא הכרה שכלית כסימנים, ודוקא צורבא מרבנן העוסק באורייתא יש את החוש לזה ולא לע"ה. או דלמא דלעולם גם לע"ה יתכן שיש את החוש הזה והא דאין משיבין לו היינו כיון שאנו חושדים שמשקר במזיד, אי משום חמדת ממון אי משום סיבות שונות אחרות דבצורבא מרבנן אין לחשוש בכך.

ונפק"מ, אם יבואו עדים ויעידו שלא זזה ידם מידי הע"ה הזה, ומימי לא שינה, האם נסמוך להשיב אבידה על פי טביעות עינו אם לאו. [ועיין בנחלת משה בב"מ שכתב דאפשר לומר דאפי' את"ל שנסמוך על טביעת עינו, האם נסמוך על הא דלא שינה עד השתא או שנאמר שכיוון דהוי ע"ה חיישינן שמעכשיו והלאה הוא משנה מדיבורו, עיי"ש].

ובודאי כולם מודים שהקב"ה ברא כל אדם עם חוש זיהוי בסיסי, לזהות בני אדם וכלים שהעמיקו להתבונן בהם. וכן כו"ע מודים דצורבא מרבנן נאמן במיוחד וחזקה שאינו משקר. אלא שלגבי חוש הזיהוי היותר דק מהחוש הבסיסי הרגיל שקיים בבן אדם, יש לתלות בזה מחלוקת רש"י ותוס'. דרש"י סבר דלע"ה אין כלל ידיעה בטביעת עין מלבד הידע הבסיסי, ומעבר לזה חוששים שכל מה שלבו חומד נדמה לו במוחו שחפצו שלו הוא, ולכן אין משיבים לו אבידה עפ"י טביעת עין. ולתוס' גם לע"ה יש ידיעה בטביעת עין, אלא שלא האמינוהו להשיב אבידה על פיו דחיישינן שמא משקר.

כן מבואר בדברי התוס' גיטין (כז: בד"ה ודוקא) דאומר רבינו תם דע"ה נמי יודע בטביעות עינא, והא דלא מהדרין ליה בטביעות עינא משום דלא מהימן, וכן כתבו התוס' בב"מ (יט. ד"ה אבל).

אמנם ברש"י הוא פחות מפורש, אך החתם סופר דייק כן בדבריו (בד"ה לצורבא) דמשמע דע"ה לא ידע בטביעות עינא, דרש"י מבאר הצד של רבב"ח דהשיבו לו משום טביעות עינא ודוקא צורבא מרבנן דידע בטביעות עינא ולא משני דביבוריה, ואי ע"ה נמי ידע בטביעת עין היה לו לרש"י רק לציין דצורבא מרבנן לא משני דביבוריה דהא דידע בטביעת עין לאו מילתא היא. ולמעשה כבר בחידושי הר"ן הביא את רש"י ופירש דבריו, משום דשאר איניש לא דייקן, וכן הוא ברמב"ן הכא, ובריטב"א ב"מ (יט א) בדברי רש"י, וכן בכמה מן האחרונים פירשו כן דעת רש"י....

מהו אמת ומהו שקר?

מהו אמת ומהו שקר? בתחלת תוכנו הבנו, שאמת הוא כשמספרים עובדות כמו שאירעו; ושקר, כשמשנים מזה.

אך זהו רק באופנים פשוטים, אבל למעשה יש הרבה אופנים שבהם אין הרבר כן. לפעמים אסור לומר דברים כמו שהם, כמו לספר מה שיש בו פגם לחבירו, בלי תועלת והכרח, ולפעמים צריך דווקא לשנות, כשהאמת לא יועיל אלא יזיק, כי אז מה שנראה כאמת הוא שקר, שמוליד תוצאות של רע, ומה שנראה כשקר מביא לתכלית של אמת.

נמצא שאמת הוא מה שמביא לטוב ולרצון הבורא, ושקר הוא מה שנותן הצלחה לעסקיו של שר השקר, הטיטרא אחרא.

ולכן לא יצליח אדם לכוון הנהגתו אל האמת לאמתו כל זמן ששולטים בו רצונות של גשמיות ורע, כי עיניו מעוררות, ומטה הכל על פי שאיפותיו.

ומפני זה אותם שאמר הכתוב עליהם: "שארית ישראל לא יעשו עולה ולא ידברו כזב" (צפניה ג') הם דווקא אותם שנאמר עליהם "לשארית נחלתו — ולא כל נחלתו; למי שמשים עצמו כשיריים" (ילקוט מיכה תקנ"ט), היי' שמשים כל עיניו "עצמו", הגשמיות שלו, כשיריים, כדבר טפל, ועיקר שאיפתו לרוחניות ורק הם מאומתים בהנהגתם, ונקיים מכל עולה וכזב.

ולא עוד, אלא שמי שעיקר שאיפתו לרע ולשקר, אף אם אירע באיזה דברים שמתאים בדבריו והנהגתו להעובדות, מ"מ לשקר יחשב לו, כי כל פרטי המעשים מצטרפים ככלים לתכליתו העיקרי, ואם מטרתו היא שקר, הכל שקר.

וזהו שהשיב לו הקב"ה ליצחק, כשיצא יעקב ונכנס עשו, "יחרד הרדה גדולה עד מאד, — התחילו כתלי הבית מרתחין, אמר "מי אפוא", מי הוא זה שעתידי ליאפות כאן, אני או יעקב? פי' שהרגיש שיש כאן מרמה, ושאל מי הוא החייב, אם יעקב שנעשה המרמה או הוא שהניח עצמו להיות נפתח, שגם הוא לא הי' אנוס, שכבר מצא דיעותא — הקול קול יעקב — אלא שלבו בחר להיות נפתח; אמר לו הקב"ה: לא אתה ולא יעקב, אלא הוא הצד ציד" — לא

אתם הם השקרנים, כי בין שניכם החורתם הדבר לאמתו כמו שהי' ראוי להיות, רק עשו הציד בפיו, הוא שגרם המצב המרומה שנסתלק עכשיו על ידכם, והוא שיענש (ילקוט תולדות קט"ו).

ולא רק דבר היתר נחשב לרשע לרע מפני כוונתו העיקרית, אלא אפי' מה שנראה בשעתו כמצוה, כי הכל מקבל הצורה של שאיפתו ומטרתו העיקרית: "למה נדמו עשו הרשע, ואליפו ועמלק בניו, וירבעם, ונבוכדנצר, והמן האגגי? — לאחד שמצא כסות בדרך, תפשה בידו והכניס לתוך העיר, והי' מכריו ואומר, אבדה זו של מי? נתקצו כל בני העיר ויצאו לקראתו, אמרו, ראייתם איש פלוני כמה צדיק הוא, כמה חסיד הוא; מיד עמדו ועשאוהו ראש וקצין עליהם, בשנה בבי' שנים, ובג' שנים, בד', בה', עד שהחריב את כל העיר כולה, לכך נדמו הרשעים: לא בשכר ג' דמעות שהוריד עשו לפני אביו נתנו לו את הר שקר? לא בשכר ירבעם שהקשיב דבר (פי' השמיע תוכחה) לפני המלך נתנו לו י' שבטים וכי'?" (ילקוט סוף תולדות). כמו שבאותו המשיב אבידה נתגלה לבסוף שאפי' האמת שבתחילתו הי' רק צביעות לתפוס נאמנות על מנת לרמות לבסוף, כך מצוות הרשעים, מתוך החרבנות שעושים בגדולות העוה"ז הבאות להם ע"י מצוותיהם אתה רואה שמטרה סופית זו היתה טמונה בקרבם מתחילה, ואפי' האמת והמצוות שעשו מתגלה שהיו שקר, (וכמוכך שאין ראוי להם שכר עליהם, ומה שקיבלו שכר עוה"ז, משום שכך היא המדה בכל מצוה שלא לשמה, שכיון שאין תוכנה מצוה אין שייך שכר עוה"ב, אבל מתוך שבחיציגויותה היא מצוה צריך עכ"פ שכר חיציגו, כדי שלא יתחלל שם שמים שיאמרו שמקפח שכרם; ומ"מ בה במדה שתוכן המצוה הי' רע, הרי בה במדה גם תוכן "השכר" הוא באמת עונש, שלבסוף משתמשים בו לעבירה).

ומסיק שם ברמז קט"ו על מאמר המובא לעיל: "הצייד, איך צדו אותך, שובר שערים, איך שערך שבור ומקולקל? — הה"ד, לא יחרוך רמיה צידו, לא יאריך ולא יאחר הקב"ה לרמאי ולציידו, דאמר ריב"ל כל אותו היום הי' עשו צד צבאים וכופתן ומלאך בא ומתירן... כל כך למה?... כדי שיבא יעקב ויטול את הברכות, שהן יקרות של עולם, חרוצות לו". שלא די שלא יהיו הרמאין מהשארית לעתיד לבא, אבל גם בעוה"ז לא ישיגו מבוקשם, ושוא הטריחו עצמם בכל בניני הערמומיות שלהם, כי לא יאכלו ולא יהנו מצידם, שאין הקב"ה מאחר לרמאין, ואפי' אם הגיעו סמוך להשגת חמדתם, הרי ברגע האחרון תופר צעתם.

והשמיענו זה דווקא גבי עשו, שאף שלכאורה במעשה זה הוא עשה מה שצוהו אביו, בלי מרמה, ויעקב הוא שהערים, ומדוע דווקא כאן שלחו מלאך לקלקל עצתו?

אבל גילה כאן משפט שמים, מהו אמת ומהו שקר: יעקב עשה ערמה, אבל עשה בעל כרחו, בוכה ואנוס על פי הדיבור, לא כיוון לרצונות עצמו כלל, רק להוציא לפועל התכלית הנרצת מה', ושקר לשם אמת כזה, הוא הוא אמת. עשו המייסד שיטת הצבועים המתקיימת עד היום, עשו המבקש לעשר תבן ומלח בשעה שבסתר עובר עבירות חמורות, עשו המדקדק במסורת המשפחה ונושא אשה בן ארבעים שנה, — הוא שחידש המנהג שאפשר לעשות כל עברות שבעולם ולהיות עם זה איש נכבד שמעולם לא אירע לו "סקאנדאל" — ה"ג'נטלמן" הזה הוא כולו שקר, וכל מה שעושה הוא חלק המשמש כלי לחיים המזוייפים חיי שקר שלו; וכאשר אין הקב"ה מאחר לרמאין, צריך להפר את עצתו עד שיפסיד ברכות עולם, ויתגלה לפני אביו — שכלפיו הראה עיקר צביעותו — כרמאי נתפס, עד שיחזור אביו ויפסוק מתוך הכרה ברורה: גם ברוך יהי' ו'